

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра логопедії і спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ СЛОВНИКА ПРИКМЕТНИКІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ
ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ III РІВНЯ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
заочної форми навчання
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Уляна МАРУСИК

Науковий керівник:
Наталія ГАВРИЛОВА,
кандидат психологічних наук, професор
кафедри логопедії і спеціальних методик

Рецензент:
Олена ВЕРЖИХОВСЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ СЛОВНИКА ПРИКМЕТНИКІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ.....	6
1.1. Нормо-типовий розвиток словника у дітей.....	6
1.2. Особливості розвитку словника прикметників при загальному недорозвиненні мовлення.....	9
1.3. Методика формування словника прикметників у дітей дошкільного віку з нормотиповим розвитком та із загальним недорозвиненням мовлення.....	19
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ II. СТАН СФОРМОВАНOSTІ СЛОВНИКА ПРИКМЕТНИКІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ III РІВНЯ.....	27
2.1. Характеристика методики дослідження словника прикметників у дошкільників з III рівнем загального недорозвинення мовлення.....	27
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	29
Висновки до другого розділу.....	34
РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СЛОВНИКА ПРИКМЕТНИКІВ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ III РІВНЯ.....	36
3.1. Характеристика методики формування словника прикметників у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.....	36
3.2. Процес засвоєння словника прикметників дошкільниками з загальним недорозвиненням мовлення.....	52
Висновки до третього розділу.....	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

Актуальність теми. Одним із головних завдань дошкільної освіти є формування особистості дитини та її підготовка до навчання у школі. Науковцями (С. Конопляста, Ю. Рібцун, М. Шеремет, ін.) було визначено негативну динаміку у напрямку збільшення кількості дітей дошкільного віку із порушеннями усного мовлення. У цієї категорії дітей визначено труднощі опанування знаннями визначеними у Програмах навчання і виховання дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти (надалі ЗДО). Від своєчасності мовленнєвого розвитку залежить і якість підготовки дітей до школи, формування у них мисленнєво-пізнавальної діяльності, поведінки та особистості дитини в цілому. В. Тарасун, у зв'язку з цим, вказувала на значущість превентивного навчання і виховання дошкільників з порушеннями мовлення. Особливої вагомості, у зв'язку із цим набуває логопедична робота з дітьми із порушеннями мовлення дошкільного віку. Для дітей із загальним недорозвитком мовлення (надалі ЗНМ) в умовах логопедичної групи для цього створено необхідні умови.

Нині вивченню дітей із ЗНМ присвячено ряд фундаментальних і різнобічних досліджень Ю. Рібцун, В. Тищенко, Л. Трофименко та ін. Від рівня сформованості усіх боків мовлення дитини залежить рівень опанування нею у наступному навчальною інформацією та навчальною діяльністю. Оскільки, мовлення і мисленням два взаємозалежні психічні процеси, за висновками Л. Виготського, то дитина із ЗНМ яка має порушення процесу засвоєння мови та формулювання мовленнєвої діяльності, неможе повноцінно розвинути мисленнєво-пізнавальну функцію, що негативно позначається у подальшому на оволодінні читанням і письмом в початковій школі. У зв'язку з цим, формування усного мовлення у дітей дошкільного віку розглядається найважливіших завдань.

Особливості розвитку мовлення у дітей дошкільного віку за нормо-типового розвитку були предметом дослідження А. Богуш, Ю. Рібцун, Є. Соботович, В. Тищенко та ін. [5, с. 36-38]. Особливості як загального

психічного розвитку так і специфіка розвитку мовлення у дітей із ЗНМ була вивчена С. Коноплястою, Н. Пахомовою, В. Тарасун, Л. Трофименко, М. Шеремет та ін.. В результаті сого було визначено, що ці діти належать до неоднорідної та чисельної групи, у якої найвираженіше страждає мовлення [7, с. 45]. Науковці описали і специфіку розвитку у дітей із ЗНМ словникового запасу (О. Мілевська, О. Ревуцька, О. Ткач, Л. Трофименко та ін.), граматичної будови (І. Марченко, Л. Трофименко та ін.), зв'язного мовлення (Л. Стахова, К. Зелінська-Любченко та інші) та його фонетико-фонематичної сторони (Н. Гаврилова, В. Тищенко та ін.).

Проблема формування словника прикметників у дітей дошкільного віку вивчалася Н. Ільїною в контексті дослідження у цих дітей образного мовлення. Проте, вона залишається актуальною і надалі, що і зумовило вибір нами теми кваліфікаційної роботи: **«Формування словника прикметників у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня»**

Мета дослідження – за результатами визначення труднощів при засвоєнні дітьми із ЗНМ III рівня дошкільного віку лексики прикметників сформувати методику їх формування та перевірити ефективність застосування підібраних вправ та завдань на логопедичних заняттях у закладі дошкільної освіти комбінованого типу.

Об'єкт дослідження – процес формування словника у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення

Предмет вивчення – особливості формування словника прикметників у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Завдання:

1. На підставі науково-теоретичного аналізу визначити рівень дослідженості проблеми.
2. Вивчити та охарактеризувати словник прикметників у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.
3. Сформувати методику формування прикметників із загальним недорозвиненням мовлення у та перевірити ефективність її застосування в дитячому садочку комбінованого типу.

Методи дослідження. У ході проведеного дослідження використано наступні групи методів: аналізу, синтезу, узагальнення, спостереження, тестування, педагогічний експеримент, статистичні.

Теоретичне значення ґрунтується на узагальненому науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності умов реалізації адаптованої методики із формування словник прикметників у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Практична цінність визначена можливістю використання адаптованої методики із формування словник прикметників у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня у закладі дошкільної освіти комбінованого типу.

Експериментальна база дослідження: Дошкільний навчальний заклад №21 комбінованого типу м. Чернівці. Діти старшого дошкільного віку (5-6 р.)

Апробація дослідження. Марусик У. Гаврилова Н. Формування словника прикметників у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія / за ред. О. Гаврилова. Вип. 13. Кам'янець-Подільський. Видавець Ковальчук О.В. 2022. С. 174-179.

Структура роботи: робота складається зі вступу, основної частини, яка містить три розділи, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел - 58 найменування та 3 додатків. Загальна кількість сторінок – 105 сторінок.

ВИСНОВКИ

Проведене в кваліфікаційній роботі дослідження дозволило досягти поставленої мети, реалізувати завдання і сформулювати наступні висновки:

1. Визначено, що труднощі вживання прикметників дітьми із ЗНМ, виникають на різних етапах сприйняття, обробки, зберігання та вибору інформації семантичного типу. Зокрема, вивчення словника прикметників та образного мовлення у дошкільників із ЗНМ III рівня показало, що складні прикметники дітьми з III рівнем ЗНМ можуть застосовуватися для спілкування лише в умовах постійного спонукання у формі додаткових запитань, підказок, оцінних і заохочувальних суджень із боку дорослих. Визначено, що діти із ЗНМ в період дошкільного розвитку не усвідомлюють цілісність фразеологічного звороту. Причиною цього вважають обмеженість семантичного мовного простору, яка перешкоджає розумінню висловлювань із прихованим сенсом. Проте є підстави вважати, що ці діти можуть розуміти достатньо правильно прості прикметники у їхньому безпосередньому значенні.

Отож, основним завданням роботи над словником прикметників слід вважати формування в мовній свідомості дитини повноцінних семантичних зв'язків. А тому, на даний час, виділяють в логопедичній роботі з формування словника прикметників два основних напрямки: накопичення мовних одиниць; цілеспрямоване формування у дитини системних зв'язків на семантичному рівні шляхом упорядкування мовних одиниць.

Розвиток словника прикметників має бути нерозривно пов'язаним з розширенням уявлень дитини про навколишню дійсність. Робота над семантичним компонентом невіддільна від роботи над іншими компонентами мовної системи. При формуванні словника особлива увага повинна бути звернена на взаємозв'язок лексичного та граматичного значень слова. Словник дитини повинен розвиватися паралельно з розвитком розумових операцій. Саме аналітико-синтетична робота зі словом формує його як мовний знак.

2. Використання психолінгвістичного підходу при порівняльному дослідженні словника прикметників у дітей з типовим і порушеним розвитком

мовлення дозволило виявити при ЗНМ специфічні особливості формування такої лексики:

Були визначені виражені порушення у вживанні прикметників у дошкільнят із ЗНМ: утрудненим був процесу вибору слів у ситуації, реалізації операцій номінації якості предмета та встановлення парадигматичних, синтагматичних зв'язків і дериваційних відносин між самими прикметниками та іншими частинами мови. Визначено, що у дошкільнят із ЗНМ формування словника прикметників здійснюється в значно більш пізні терміни. Загалом у досліджуваних нами дітей із ЗНМ дошкільного віку рівень розуміння прикметників відповідав 3-ох-4-ох річному віку.

3. На підставі вищезгаданого були визначені основні завдання, конкретний зміст корекційно-розвивальної роботи з формування у них семантичного компонента прикметників, обрані найбільш оптимальні методи і способи логопедичного впливу.

Розроблена експериментальна картотека ігор та серія занять із застосуванням специфічних візуальних опор, спрямована на адекватне розуміння і вживання прикметникових форм у самостійних висловлюваннях різної довжини.

У процесі логопедичного навчання у досліджуваних дітей із ЗНМ дошкільного віку було виявлено позитивні кількісні і якісні зміни стану словника прикметників, а саме, розширення обсягу словника прикметників та покращення точності їх вимови. Емоційно, ігрові заняття діти сприймають найкраще. Правильно підібрана наочність, цікаво створена образна ситуація гри та точно сформульовані правила сприяють активізації у них мовлення, а правильні підказки збоку логопеда забезпечують точність засвоєння слів-прикметників.

Наше дослідження не завершене, а буде продовжене з метою подальшого урізноманітнення ігор і вправ для формування у дітей із ЗНМ III рівня словника та семантичних зв'язків між окремими лексичними складовими.

1. Провідним компонентом у семантичному ладі мови є сенс (значення, залежне від контексту). Предикати-сенси взаємодіють один з одним, так що попередні сенси містяться в наступних і їх змінюють.

В даний час дослідники дитячої мови вважають, що оволодіння семантично мотивованими поняттями агента дії, дії або стану, об'єкта дії та ін., що співвідносяться з категоріями граматики, передує оволодінню формально-логічним синтаксисом. Дослідниками доведено, що етап смислового синтаксису передує етапу семантичного синтаксису.

Узагальнення отриманих даних дозволяє сформулювати основні причини порушення вживання прикметників дітьми із ЗНМ, які виникають на різних етапах сприйняття, обробки, зберігання та вибору семантичної інформації.

Основним завданням роботи над словником прикметників слід вважати формування в мовній свідомості дитини повноцінних семантичних полів. А тому, на даний час, виділяють в логопедичній роботі з формування лексичної системності два основних напрямки: накопичення лексичних одиниць; цілеспрямоване формування у дитини системи семантичних значень (упорядкування мовних одиниць).

Розвиток словника прикметників має бути нерозривно пов'язаним з розширенням уявлень дитини про навколишню дійсність. Робота над семантичним компонентом невіддільна від роботи над іншими компонентами мовної системи. При формуванні словника особлива увага повинна бути звернена на взаємозв'язок лексичного та граматичного значень слова. Словник дитини повинен розвиватися паралельно з розвитком розумових операцій. Саме аналітико-синтетична робота зі словом формує його як мовний знак.

2. Використання психолінгвістичного підходу при порівняльному дослідженні семантичного компонента у дітей з типовим і порушеним розвитком мовлення дозволило виявити при ЗНМ специфічні особливості формування лексики прикметників.

Були визначені виражені порушення у вживанні прикметників у дошкільнят із ЗНМ. Це пояснюється труднощами процесу вибору слів, реалізації операцій номінації та предикації, загальною незрілістю парадигматичних, синтагматичних зв'язків і дериваційних відносин. У дошкільнят із ЗНМ формування словника прикметників здійснюється в значно більш пізні терміни і має якісні відмінності в порівнянні з типовим розвитком.

На підставі вищезгаданого були визначені основні завдання, конкретний зміст корекційно-розвивальної роботи з формування семантичного компонента прикметників у дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення, обрані найбільш оптимальні методи і способи логопедичного впливу. Була розроблена експериментальна картотека ігор та серія занять із застосуванням специфічних візуальних опор, спрямована на адекватне розуміння і вживання прикметникових форм у самостійних висловлюваннях різної довжини. Загалом, таким чином проведена робота сприяла вдосконаленню комунікативних умінь і навичок у дітей із ЗНМ.

У процесі корекційно-логопедичного навчання у всіх дошкільнят було виявлено значні кількісні і якісні зміни стану словника прикметників.

У результаті контрольного експерименту, спрямованого на виявлення ефективності запропонованої нами експериментальної методики, було виявлено, що в результаті корекційно-логопедичного навчання у дітей з ЗНМ (III рівень) відзначалося значне розширення обсягу словника прикметників, що скорочувало терміни переходу на більш високий рівень розвитку у них мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусина Л.Є. Діагностика стану сформованості операції аналогії у дошкільників із ЗНМ / Андрусина Л.Є. // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: – Вип. 3. – К.: Актуальна освіта.– 2016. – С.11 – 19.
2. Андрусина Л.Є. Психологічні характеристики загальнофункціональних механізмів мовлення у старших дошкільників із ЗНМ / Андрусина Л.Є. // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: – Вип. 4. – К.: Актуальна освіта. – 2017. – С.18 – 23
3. Базовий компонент дошкільної освіти // Дошкільне виховання. – 2020. – № 7. – С. 4–19.
4. Бартенєва Л.І. Діагностика системи морфологічної словозміни у дітей із ЗНМ / Бартенєва Л.І. // Теорія і практика сучасної логопедії: Збірник наукових праць: – Вип. 2. – К.: Актуальна освіта. – 2015. – С.33 – 40.
5. Богущ А.М., Котик Т.М. Методика навчання дітей української мови в дошкільному закладі. – К.: Вища шк., – 2014. – 157 с.
6. Богущ А.М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників. Мовленнєві ігри, ситуація, вправи. Навчально-методичний посібник / А.М. Богущ, Н.І. Луцан. – Київ: Слово, 2008. – 187 с.
7. Бородич А.М. Методика розвитку мовлення дітей: Навчальний посібник для студентів пед. інститутів. К., 2011.
8. Буцак О. О., Дмитрів Ю. М. Особливості формування граматичної сторони мовлення в дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня / О. О. Буцак, Ю. М. Дмитрів // Матеріали III наук.-практ. студентської конференції «Сучасні тенденції та актуальні проблеми педагогічної освіти», Львів – 2018. – С. 19 – 20.
9. Гвоздєв О.М., Фомічова Г.А., Ушакова О.С. Питання вивчення дитячого мовлення. К., 2011.
10. Глухів В.П. З досвіду логопедичної роботи з формування зв'язного мовлення дітей з ЗНМ дошкільного віку на заняттях з навчання розповідання // Дефектологія. - № 4. - 2014.
11. Глухів В.П. Методика формування зв'язного мовлення дошкільників з

ЗНМ. К.: Аркто, 2014.

12. Грибова О.Е. Реалізація принципу діяльного підходу в процесі логопедичного дослідження // Дефектологія. - 2014. - № 2.

13. Дитина. Раннє виявлення відхилень у розвитку мови і їх подолання / Під ред.О.С. Ушакової. - К.: Видавництво «МОДЕК», 2013.

14. Ефименкова Л.М. Формування мови в дошкільників. К., Педагогіка, 2015.

15. Жинкін Н.І. Інтелект, мова, мова // Порушення мовлення у дошкільників. - К.: Педагогіка, 2011.

16. Залевська О.О. Психолінгвістичні дослідження. Слово. Текст: Вибрані праці. К.: Ранок, 2015.

17. Заплатна С.М. До питання обстеження синонімічних засобів у дітей із загальним недорозвиненням мовлення // Теорія і практика сучасної логопедії: збірник наукових праць: Вип. 3. – К.: Актуальна освіта, 2016. – С. 35 – 41.

18. Заплатна С.М. Особливості логопедичної роботи з формування складової структури слів у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. – Актуальні проблеми сучасної логопедії: Матеріали конференції. – К.: РВЦ КПДЮ, 2017. – (Серія «Столична освіта»). – С. 38 – 45.

19. Ігнат'єва С.А. Мовленнєвий розвиток. / С.А.Ігнат'єва, В.М.Грецьких. – Х.: видавництво «Ранок», 2019. – 144 с.

20. Ільяна В.М. Особливості образного мовлення в дітей дошкільного віку із ЗНМ // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. – 2010. – №3. – С. 27 – 31.

21. Калмикова Л.О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти: Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: НМЦВО, 2013. – 320 с.

22. Капінос В.І. Розвиток мовлення: теорія і практика навчання. Л.: Лінка-Прес, 2014.

23. Карпова С.П., Колобова І.М. Особливості орієнтування на слово у дітей. – К.: Освіта, 2018.

24. Кондукова С.В. Особливості застосування гри в системі дошкільного сенсорного виховання дітей із загальним недорозвиненням мовлення /

- С. В. Кондукова, Н.В. Базима // Корекційна педагогіка. вісник української асоціації корекційних педагогів. – 2015. – №1. – С. 15–21.
25. Короткова Е.П. Навчання дітей дошкільного віку розповідання. К., 2012.
26. Крилова Н.Л. Загальне та специфічне в роботі логопеда і вихователя логопедичного дитячого саду з розвитку мовлення дітей / / Дефектологія. - 2015. - № 2.
27. Крутій К.Л. Перспективнокалендарне планування занять із навчанням мови і розвитку мовлення дітей дошкільного віку. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПІМ» ЛТД, 2005. – 192 с.
28. Кубрякова О.С., Шахнарович А.М., Цукровий Л.В. Людський фактор у мові: Мова і породження мовлення. К.: Наука, 2011.
29. Лалаєва Р.І., Серебрякова Н.В. Корекція ЗНМ у дошкільнят. Львів., 2009.
30. Лалаєва Р.І., Серебрякова Н.В. Формування лексики та граматичного ладу у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. Львів, 2001.
31. Лалаєва Р. І. Формування лексики та граматичного ладу у дошкільників із загальним недорозвиненням мови / Р. І. Лалаєва, Н. В. Серебрякова. К, 2011. 220 с.
32. Левіна Р.Є. Основи теорії і практики логопедії. К., Педагогіка, 2018.
33. Левицький В.Е. До питання про формування лексикограматичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. <https://aqce.com.ua/download/publications/201/241.pdf/>
34. Лепеха Л.П., Городиська М.Б. Логопедичні ігри в корекційній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. – Львів-Дрогобич: Посвіт, 2014. – 76 с.
35. Леонтьєв А.А. Дослідження дитячої мови / / Основи теорії мовної діяльності. К., 2014.
36. Леонтьєв А.А. Мова, мова, мовна діяльність. К. Наука,, 2009.
37. Лінгвістичний енциклопедичний словник / Гол. ред.В.Н. Ярцева, - К., 2010.
38. Логопедія: підручник для студентів дефектол. фак. пед. ін - тов / Л. с. Волкова, Р.І. Лалаєва, Є.М. Мастюкова та ін; Під ред.Л.С. Волкової - книга 1. Кривий Ріг.: ВЛАДОС, 2013.

39. Лопатіна Л.В., Серебрякова Н.В. Подолання мовленнєвих порушень у дошкільників. К., 2013.
40. Лурія А.Р. Мова і мислення. К., Наука, 2015.
41. Мілевська О.П. Методичні аспекти формування описових умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/504143.pdf>
42. Медведєва В. Виправлення вад мовлення у дітей за допомогою ігор і вправ / В. Медведєва // Дефектолог. 2011. №7. С. 36–38
43. Методика розвитку мовлення дітей дошкільного віку. К.: Освіта, 2014.
44. Немикіна Л. Гра-змагання як метод корекції мовлення учнів. Робота з першокласниками, які мають загальне недорозвинення мовлення / Л.М. Немикіна // Початкова освіта. – 2009. – № 41. – С. 9–10.
46. Піаже Ж. Мова і мислення дитини. К. Педагогіка, 2011.
47. Поваляєва М.А. Довідник логопеда. Харків: «Фенікс», 2012.
48. Рібцун Ю.В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс / Рібцун Ю.В. – К.: Освіта України, 2011. – 292 с.
49. Рібцун Ю. В. Формування фонологічного компоненту мовленнєвої діяльності у дітей за умов нормального та порушеного онтогенезу. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова : зб. наук. пр. 2012. № 22. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. С.219–222.
50. Розвиток мови дошкільника / Під ред.О.С. Ушакової. К, 2010.
51. Сайко Х.Я., Шаблінська Ю.В. Особливості застосування гри в системі формування лексичної компетентності дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. «Молодий вчений» № 3 (43) березень, 2017 р. С. 466-469.
52. Соботович Є. Ф. Концепція загальномовленнєвої підготовки дітей до школи / Соботович Є.Ф. // Дефектологія. – 2017. – № 1. – С. 2 – 7.
53. Соботович Є.Ф. Концепція стандарту спеціальної освіти дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку //Дефектологія. – 2012. – №1. – С.2 – 7.

54. Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку // Дефектологія. – 2013. – №2. – С. 2 – 11.
55. Соботович Є.Ф. Порушення мовного розвитку та шляхи їх корекції: Навчально-методичний посібник. – К.: ІСДО, 2015. – 204 с.
56. Соботович Є.Ф., Трофименко Л.І. Особливості засвоєння дітьми із ЗНМ узагальненого лексичного значення слова та його понятійної співвіднесеності // Дефектологія. – 2010. – №1. – С. 16 – 19.
57. Соботович Є. Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Теорія і практика сучасної логопедії. Вип. 1. Київ : Актуальна освіта, 2004. С.7–35.
58. Сохін Ф.О. Усвідомлення мови дошкільниками / / Підготовка дітей до школи в дитячому саду. К.: Педагогіка, 2016.
59. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник / За редакцією акад. В.І.Бондаря. Луганськ: Альма-матер, 2013. 436 с.
60. Спірова Л.Ф., Ястребова А.В. Обстеження лексичного запасу та граматичного ладу мовлення / / Методи обстеження Порушення мови в дітей / Під ред. Власової Т.А. К., 2012.
61. Тарасун В.В. Превентивне навчання дошкільників з порушеннями мовленнєвого розвитку: Монографія / Тарасун В.В. К., 2018. 255 с.
62. Тищенко В. В. Загальний недорозвиток мовлення: перспективи подальших досліджень. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Серія соціально-педагогічна. Том 2. 2013. С.396-405.
63. Трофименко Л. І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку: Навч.-метод. посібн. / Л. І. Трофименко. Київ: Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2014. 72 с.
64. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ. К., 2014.
65. Трофименко Л.І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ. Програмно-методичний комплекс / за ред.

Є.Ф.Соботович / Трофименко Л.І. К.: Актуальна освіта, 2007. 120 с.

66. Трофименко Л.І. Сучасні підходи до розвитку мовлення дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення / Трофименко Л.І. // Актуальні проблеми сучасної логопедії: Матеріали конференції – К.: РВЦ КПДЮ, 2007. – С. 21 – 24.

67. Ушакова Т.М. Принципи розвитку ранньої дитячої мови // Дефектологія. - 2004. - № 5.

68. Федоренко Л.П. Методика розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Посібник для учнів дошкільних пед. училищ. К.: «Освіта», 2007.

69. Філічева Т.Б., Чевелева Н.А., Чіркїна Г.В. Основи логопедії. К., 2019.

70. Шахнарович А.М. Дитяча мова в дзеркалі психолінгвістики. - Інститут мовознавства РАН, 2009.

71. Шеремет М.К. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з дизартрією до навчання в школі: Навчально-методичний посібник. / Шеремет М.К., Пахомова Н.Г. К., 2009. 137 с.

72. Шукшина Л. М. Допомога дітям з мовленнєвими проблемами / Л. М. Шукшина. Київ: Шкільний світ, 2012. 128 с.